

Suživot *starog* i *novog*

Nasljeđe. Širok pojam koji se koristi kako u biologiji tako i u povijesti i umjetnosti. Kada govorimo o genetici, to je sveukupnost svojstava prenesenih s roditelja na potomke, međutim gotovo da isto vrijedi i za građevine. Znanja i alati, tehnologije i materijali, prenošeni s predaka na potomke, postali su dio tradicije te time i dio odgoja i poimanja svega oko nas. Naslijedili smo objekte, a s njima i emociju i povijest koja ih je stvorila.

RUJANA BERGAM MARKOVIĆ i ALEKSANDAR MARKOVIĆ Nepokretna kulturna baština s jedne strane predstavlja nemjerljivo bogatstvo koje nam daje uvid u neka prošla vremena, a s druge strane ogroman teret, jer u svijetu koji se konstantno mijenja, i to sve brže kako vrijeme odmiče, treba odabrati što je nužno zadržati ili čuvati, a što se može pretvoriti u nešto novo. Svijet u ko-

jem živimo je konačan, ograničen i ne može ga se beskonačno zauzimati i koristiti. Arhitektura je svuda oko nas, gotovo uvijek smo u nekom kreiranom prostoru bio on zatvoren ili otvoren, a oku koje je van struke, to je sve obično, *nevidljivo*, svakodnevno. Arhitektura je primarno utilitarna, oduvijek je morala zadovoljiti osnovne zahtjeve kako bi uopće i postojala. Zbog stremljenja utilitarnosti naviknuti smo pregrađivati i dograđivati suvremene građevine i pri tome uzimati u obzir samo dozvoljene gabarite i postotke izgrađenosti, međutim kada je riječ o povijesnim građevinama koje spadaju u kategoriju kulturne baštine, sve mogućnosti *poboljšanja utilitarnosti* često su svedene na minimum. Zašto je to tako? Činjenica je da su upravo te građevine kroz povijest i same bile pregrađivane, mijenjane. Evolucija arhitekture vrlo je često rušila staro da bi izgradila nešto novo, uklanjala substandardno da bi ponudila višu razinu, brisala ono što se želi zaboraviti da bi nametnula neku novu ideologiju. Kada se i zbog čega dogodilo da je nešto postalo vrijedno čuvanja? Hoće li za dvjesto godina i ono što je danas izgrađeno biti čovjeku budućnosti nasljeđe vrijedno čuvanja? *Re-use* ili ponovna upotreba baštine nužno je potrebna. Gotovo da je to jedina tehnika očuvanja, ona pomoću koje daje-

mo novi život ili pak produžujemo životni vijek. Ne moramo niti spominjati dobrobit korištenja postojećih objekata ili prostora za razliku od gradnje novog u kontekstu održivosti. Veliki financijski zalogaji, koji obično prate ovakve projekte obnove, uglavnom su mogući državi ili velikim ulagačima koji očekuju povrat sredstava. Vrlo su rijetki zaljubljenici u baštinu koji bi izdvojili velika sredstva iz čiste ljubavi prema nasljeđu. Ne moramo ni spominjati medijsku vidljivost i česti senzacionalizam koji prati ovakve projekte. S jedne strane imamo objekt koji želimo obnoviti, slaviti to nasljeđe, imati ga za *sebe*, a s druge strane imamo ulagače koji žele povrat sredstava, žele isplativu investiciju. Jesu li te dvije stvari pomirljive i što mora postati građevina da bi bila unosna i opravdala ulaganje?

Kod nas, čini se, nedostaje hrabrosti. Kao primjer dovoljno je prošetati centrom Beča gdje su sve povijesne zgrade, gledano iz pješačke vizure, u svom izvornom obliku. One jasno pričaju priču toga grada, čuvaju njegovu izvornost. Kada se pak pogleda *peta fasada* tih istih objekata, sve ono što se događa iznad vijenca i što je zapravo nevidljivo s nivoa ulice, fantastični su prostori koji su u današnjem vremenu itekako našli svoje mjesto, pa čak i predstavljaju inspiraciju za budućnost. Sve su intervencije u razini tavana i potkrovlja suvremene, moglo bi se reći čak i avangardne. U silueti prate objekt na kojem se nalaze i apsolutno se može iščitati volumen i identitet izvorne zgrade, ali na jedan potpuno nov i originalan način promišljaju grad i mjesto (a još više vrijeme) u kojem se nalaze. Taj je tip intervencije vješto pomirio suživot *starog* i *novog* i omogućio da se u stvarnim primjerima vidi kako je posve nepotrebno inzistirati na

stopostotnoj izvornosti i oblika i materijala u kontekstu stotinu ili više godina starog krovišta čija ni konstrukcija ni pokrov ne mogu biti originalni.

Nijedan se projekt ili slučaj ne može generalizirati, ali neminovno se postavlja pitanje odgovornosti. Administrativno nije problem zaštititi neku kuću, kompleks ili dio grada. Dapače, preventivno su takve zaštite poželjne jer omogućuju da se u društvu, koje ne vrednuje prostor u kojem se nalazi, spriječi stihijsko devastiranje koje se često skriva iza privatnog vlasništva. U tom se pogledu može pristupiti individualnom valoriziranju pojedinih elemenata. Ostaje, međutim, pitanje privatnog i javnog budući da će zaštita nekog objekta uvijek biti u ingerenciji države (javnog), a vlasništvo to može i ne mora biti. Kako odlučiti što je vrijedno čuvanja, a što nije? U praksi ne postoji jasan ključ kako se pristupa nekom rješavanju problema, pristup je individualan, što je i razumljivo, ali s druge strane dolazi do prebacivanja odgovornosti jer rijetko tko ima hrabrosti donijeti odluku. Projekt putuje od lokalnih ureda do ministarstva te se na kraju stvari opet vraćaju na početak, bez jasnog stava. Zaključak je vrlo često da su dozvoljene intervencije minimalne, a takav stav onemogućuje razvoj. Izvrstan je primjer projekt koji je tek u povojima, ali je već na samom početku naišao na prepreke. Radi se o depandansi hotela Belvedere u Opatiji, objektu koji je svojim gabaritima i konstrukcijom za ulagače teško iskoristiv, međutim na sebi ima nekoliko povijesnih slojeva gradnje koje konzervatori žele sačuvati. Kroz povijesna se razdoblja ta građevina dograđivala i mijenjala bez valorizacije starog, tj. postojećeg. Upravo ti slojevi gradnje napravili su objekt šarenim, prozori

ARHITEKTRI: REKONSTRUKCIJA I KONSTRUKCIJSKA SANACIJA FRANJEVAČKOG SAMOSTANA I
UTVRDE GOSPE OD ŠPILICA NA LOPUDU, 2018.; FOTO: DARIO ODAK

su negdje pobjegli previsoko, etaže su preniske i ustvari ne postoji neka izdvojena kvaliteta same građevine (primjerice kanon pročelja), već se čuvaju upravo ti razni stilovi. Ne želeći ovdje poentirati tko je u pravu, namjera je samo istaknuti proces kojim se eventualno mijenja ovaj status čuvanja. Naime, konzervatorsku studiju s prijedlogom građenja izrađuje ulagač te se ona šalje Ministarstvu kulture koje onda najčešće postupa u skladu s preporukama konzervatorskog odjela. Primjećujete li kako je to jedan zatvoreni krug? Potrebno je ovakva pitanja učiniti javnijima, podložnijima javnosti i propitkivanju javnog dobra. Ključ je možda u

fleksibilnosti. **Fleksibilnosti** u smislu poimanja zaštite i prihvaćanja razvojnih ideja i koncepata. Zaštita baštine ne mora biti striktna i kruta jer svijet u kojem živimo nije takav; na kraju ni okolnosti pod kojima su neki objekti nastali nisu bile jasno definirane niti je postojao opći konsenzus. *Ali neke stvari su se poklopile kako bi se taj objekt realizirao, ali i kako bi opstao do danas.* **Fleksibilnost** je u ovom slučaju sinonim za dijalog gdje se mogu artikulirati razne ideje i kroz analize te razradu scenarija svakako se može doći do vrlo kvalitetnih rješenja. Jedan od primjera kvalitetnog dijaloga svakako je slučaj projekta rekonstruk-

cije bivše crkve San Lorenzo u Veneziji, u kojoj je projektom planiran program izložbenog prostora suvremene umjetnosti. Ta crkva, jedinstvena u svijetu s centralno smještenim dvostranim oltarom, desakrirana je prije više od 50 godina. Od tada su vrata crkve zatvorena i taj impozantni objekt polako tone u zaborav. Pokoji će turist prepoznati nezaobilaznu lokaciju u knjigama spisateljice Donne Leon, ali zapravo taj objekt, koji se ne koristi, sustavno propada. Cijela Venecija je, naravno, zaštićena i pod direktnim patronatom lokalnog ureda Ministarstva kulturne baštine. Tijekom razgovora s nadležnima

u pogledu projekta došlo se do zajedničkog zaključka koji je najadekvatniji način intervencije i zaštite. Prvotna reakcija djelovala je nepopustljivo, ali je kroz dijalog nađeno rješenje koje ide svima u korist. Na kraju krajeva, sama je crkva sagrađena na temeljima čak pet prijašnjih crkava. Da se tada nije našlo razumijevanja za nove vizije,

**ZAŠTITE SU PO-
ŽELJNE JER OMO-
GUĆUJU DA SE U
DRUŠTVU, KOJE NE
VREDNUJE PRO-
STOR U KOJEM SE
NALAZI, SPRIJEČI
STIHIJSKO DEVA-
STIRANJE KOJE SE
ČESTO SKRIVA IZA
PRIVATNOG VLA-
SNIŠTVA**

gleda iz neke druge perspektive ne može niti iznjedruti neko novo rješenje. Ono što je bitno jest stvaranje nove vrijednosti, generatora promjene, sadržaja koji mogu svojim postojanjem ne samo oplemeniti prostor i biti atrakcija već i omogućiti interaktivno poimanje nekog mjesta na način da se korisnici u potpunosti sažive s njim, otiđu korak dalje od šetanja od točke do točke i fotografiranja u hodu.

Jedan od projekata koji je generator nove vrijednosti, a koji se bazira na spoju novog i starog, je onaj samostana na Lopudu. Kompleks, koji je godinama propadao i bio ruševina, u dugotrajnom je i vr-

ova današnja nikada ne bi niti bila izgrađena. Naravno da su tada okolnosti bile potpuno drugačije i teško su usporedive, ali u konačnici striktno odbijanje po-

FRANJEVAČKI SAMOSTAN I UTVRDA GOSPE OD ŠPILICA NA LOPUDU, ZATEČENO STANJE; IZVOR: ARCUS DALMATIA

FRANJEVAČKI SAMOSTAN I UTVRDA GOSPE OD ŠPILICA NA LOPUDU, ZATEČENO STANJE; IZVOR: ARCUS DALMATIA

lo kompleksnom procesu rekonstrukcije i restauracije vraćen u život i u potpunosti odgovara u fizičkom izgledu, gabaritima i materijalima svojem izvornom karakteru. To jest samostan, s klaustrom, povijesnom kuhinjom, renesansnim vrtovima i apotekom, ali funkcionalno je cijeli objekt dobio novi koncept. On sada ima funkciju muzeja s jedne strane (kako u obliku prostorija za izložbe unutar objekta tako i samog objekta kao ekspanata), a s druge strane kongresnog centra gdje se održavaju radionice i predavanja. Mjesta

PROCES ARTIKULIRANJA SCENARIJA I KVALITETNIH RJEŠENJA KROZ DIJALOG POČIVA U PRVOM REDU NA FLEKSIBILNOSTI

lova svijeta. Ono što je najvažnije u cijeloj priči jest to da je lokalna zajednica došla, pogotovo u utvrdi uz samostan, jedan

koja su donedavno bila zapuštena i obrasla u divlje rasklinje sada okupljaju stručnjake iz svih dije-

novi javni prostor koji se može aktivno koristiti ne samo kao kulisa za razgledavanje već kao potpuno funkcionalan audiovizualni centar sa svim suvremenim tehnologijama koje omogućavaju održavanje predavanja, koncerata, festivala ili filmskih projekcija. Ključ očuvanja ovakvih objekata je da se osim zaštite izvornog fizičkog oblika i karaktera pronađe koncept koji će omogućiti njegovo stvarno funkcioniranje u današnjim uvjetima, dakle da se osim valorizacije starog omogućiti i novo. Upravo je taj balans između dvije stvarnosti jedini način da se dogodi promjena i da se ono što je naslijeđeno prenese na neke buduće generacije.

Odnos starog i novog je bitan i mora biti jasno artikuliran. Povijesni objekti ne mogu, zbog svoje suštine, biti u skladu s mo-

ARHITEKTRI: REKONSTRUKCIJA I KONSTRUKCIJSKA SANACIJA FRANJEVAČKOG SAMOSTANA I
UTVRDE GOSPE OD ŠPILICA NA LOPUDU, 2018.; FOTO: TIANA MARIJANOVIĆ

dernim zahtjevima korištenja. Tehnologije i način na koji koristimo neki prostor značajno su se promijenili, kao i količina instalacija koje moraju proći po nekoj etaži ili kroz etaže. Bitan čimbenik su i fizička svojstva materijala koji su se koristili za građenje i njihovo propadanje kroz vrijeme, oblikovanje i vrijeme koje je bilo potrebno i koje danas nemamo da bi se nešto takvo napravilo. Ne smije se zaboraviti da su društvene (ne)prilike omogućile neke od najvećih arhitektonskih dostignuća čovječanstva. Svijet u kojem

danas živimo dijametralno je suprotan svijetu tog vremena. Baš iz tog razloga treba čuvati ono što smo naslijedili, ali ne samo na papiru. Upravo ta mjesta divljenja i inspiracije trebaju biti generatori promjena i stvaranja dodatne vrijednosti nekog prostora. ■